

De familie van Echten oefende op Echtens-Hoogeveen de lagere rechtspraak uit. Formeel dus ook op het binnen Echtens-Hoogeveen gelegen landgoed Venendal. Hendrik Schaep had een veel hogere status dan de Van Echten. In zijn dagen was het zo dat de rechtspraak hier formeel wel door de Van Echten uitgeoefend zou worden, maar dat ze dit in de praktijk niet deden. Hendrik Schaep had een akkoord met de Van Echten. Als er iets speelde zou men naar hem toekomen en hij zou het regelen. Afgeleide heerlijke rechten dus. Daarbij hoorden ook vermeende jachtrechten. Vermeend omdat ze formeel nooit verleend waren, hoewel ze in de praktijk wel gehanteerd werden. Die jachtrechten kwamen binnen via de grond en het veen dat Hendrik Schaep van ds. Boekenberch had overgenomen. Het ging om: *'de vrije jacht van jagen, vliegen en vissen, in en op de zelve 5000 Morgen.'* Venendal was daarmee in feite een heerlijkheid binnen een heerlijkheid, tot het moment dat Hendrik van Echten stierf (winter 1672). Nu begrijpen we ook de opmerking over *'Privilegien en Vryheden'* in de Oprechte Haerlemse Courant.

Niet alle eigenaren en bewoners van het landgoed zijn bekend. We weten dat het landgoed bewoond werd door Lambertus Carsten (1694-1712), Johan Carsten (1713), Bartholomeus Ramaker (1714-1729) en vanaf 1729 door diverse leden van de familie Van Echten. De van Echten verhuurden het landgoed ook aan derden. Als huurders woonden er de oude graaf Otto Ernst Gelder van Limburg Stirum (1760-1766) en de Hoogeveense arts Manting. Daarna woonden er diverse freules Van Echten op Venendal. Op 31 maart 1827 overleed de 90-jarige Johanna Henriette van Echten. Bij haar dood was ze de enige eigenaar van het landgoed. Haar landgoed ging over op Jhr. Anne Willem van Holthe tot Echten. Ook hij verhuurde het landgoed.

In 1771 was het landgoed te huur aangeboden in de Opregte Groninger Courant. Het werd beschreven als een huis en hof, voorzien van drie grote beneden- en een kelderkamer, een grote en een kleine keuken, provisiekamer, klerenzolder en regenbak, met of zonder stallen voor paarden en beesten (koeien). Met de stallen bedoelde men het noordelijke gebouw, het oorspronkelijke hoofdgebouw. In 1855 werden de meest noordelijke percelen verkocht aan de Drentsche Kanaal Maatschappij, om gebruikt te worden voor de verlenging van de Hoogeveense Vaart. In 1857 en 1858 verbouwde de jonkheer het woonhuis (= voormalige poorthuis) ingrijpend. Het gebouw met de stallen en omliggende grond werd verkocht aan de erven Pet, die er weer een woonhuis van maakten. Het pand werd bewoond door de bekende drukker en boekverkoper Claas Pet. Het woonhuis (= voormalige poorthuis) werd in 1872 verkocht aan Jhr. Jan Arent Godert van der Wijck, burgemeester van Hoogeveen.

In een periode van 17 jaar was het hele landgoed opgedeeld en was de band met de Van Echten, Van Holthe tot Echten en alle hen toebehorende rechten volledig doorgesneden. Het landgoed Venendal had na ruim 200 jaar opgehouden te bestaan. De omgeving is zo totaal veranderd en verbouwd dat niets meer herinnert aan het landgoed. De monumentale oude beuk is van omstreeks 1880, maar wordt ten onrechte nog wel eens in de 17^e eeuw geplaatst. Een stukje tuin ten oosten van het museum ligt waar ooit Venendals tuin lag. In het museum zelf vinden we de 17^e eeuwse kelder van het poorthuis terug. In de muur zitten enkele stenen, met jaartallen die herinneren aan bouw en verbouw. Daar moeten we het mee doen.

VENENDAL

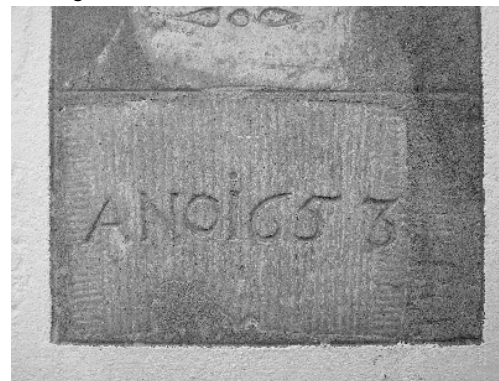
EEN 17^E EEUWS LANDGOED EN ZIJN BIJZONDERE RECHTEN

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2010

albertmetselaar@home.nl

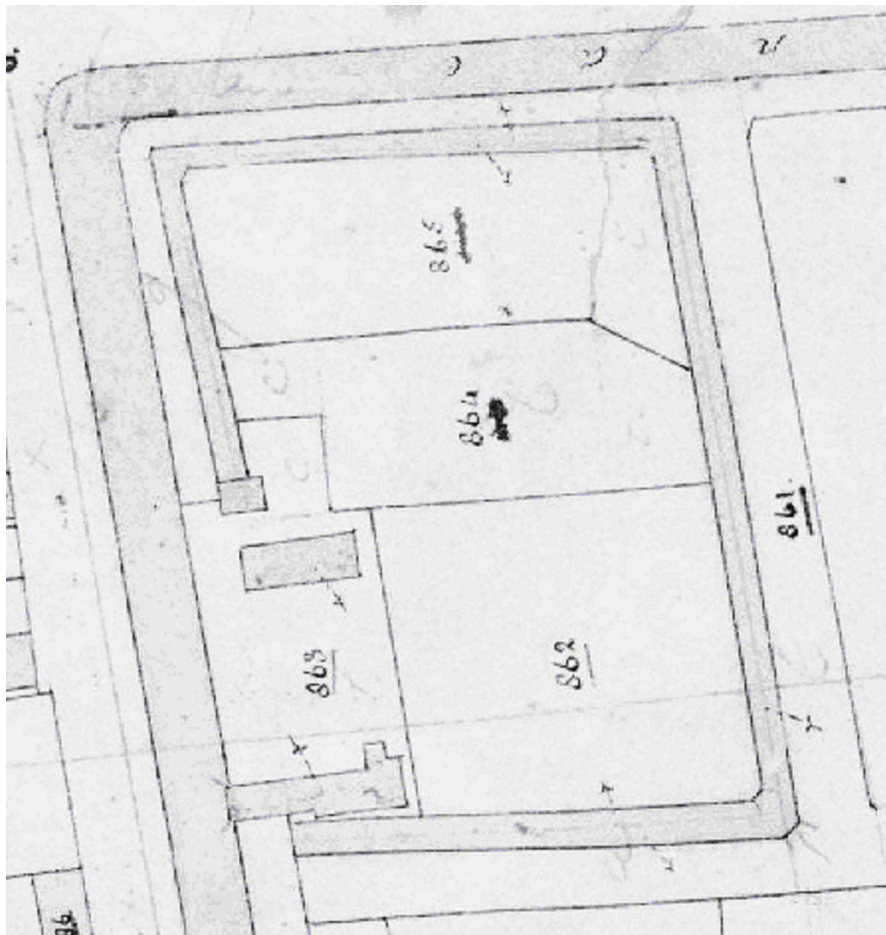
Waar we nu het Museum de 5000 Morgen vinden begon in de 17^e eeuw een landgoed dat op het Hoogeveen nergens zijn gelijke had. Het landgoed in zijn volledige vorm vinden we terug op de oudste kadastrale kaart, die van omstreeks 1830. Het landgoed werd gesticht door Hendrik Schaep, uit het geslacht Schaep van het Huis den Dam te Hellendoorn. Zijn ouders waren Reinier Schaep en Anna van Echten. Hij was een neef van Roelof van Echten. Hij woonde in Utrecht en was Proost van het kapittel van Sint Marie te Utrecht. In 1633 werd hij beleend met het huis Windesheim in Overijssel. Hij tekende 26 april van dat jaar voor 100 morgen in de Compagnie van de 5000 Morgen van Hoogeveen. Hendrik was getrouwd met Susanna Vogelaar en via haar verwant aan de bovenlaag van de bestuurders en kooplieden van de toenmalige Republiek. Bezien in het kader van het toenmalige Nederland stak hij met kop en schouders uit boven zijn neef Roelof.

Venendal was Hendrik Schaeps buitenverblijf. Het oudste gebouw van Venendal, het oorspronkelijke hoofdgebouw, werd gebouwd in 1646. In de vergadering van de Hollandse Compagnie van 7 augustus 1646 kwamen de glazen in het huis van *'mijn Heer Schaep'*, Domheer Schaep, aan de orde. Deze glazen, ruiten, zouden hem gegeven worden door Proost Bentinck, de Hollandse Compagnie en mogelijk nog anderen. Het pand moet in zijn oorspronkelijke vorm, afgaand op deze notitie, bewoonbaar zijn gemaakt zijn in de nazomer van 1646. Van dit eerste hoofdgebouw is helemaal niets meer over. Het stond op de plaats van de in oude stijl gebouwde nieuwe woning, direct ten noorden van het Museum de 5000 Morgen.

Op de zuidkant van het complex rond Venendal zat een poort. Die poort werd genoemd in een brief van 17/27 december 1659 van Hendrik Schaep aan Johan van Echten. Hendrik Schaep werkte aan uitbreiding van zijn gebied. Hij wilde blijkbaar nog meer rust voor zijn landhuis. De grond ten zuiden van zijn landhuis was hem per contract geschonken door Johan van Echten, zoon van Roelof, op 7 november 1653. Johan droeg de grond echter niet over en zette er een arbeiderswoning op, pal onder Hendriks neus. In 1662 kwam het tot een schikking tussen Hendrik Schaep en de momboiren van wijlen Johan van Echten kinderen. Hij kreeg de grond alsnog in bezit. De woning die Johan van Echten er ooit had

gebouwd werd geheel verbouwd. Het resultaat was een poorthuis met een gevel tot in de vaart, zodat niemand ongemerkt over land het terrein op zou kunnen. In het opvallend smalle en langgerekte pand werd een grote kelder gebouwd. Dit pand zou uitgroeien tot het huidige Museum de 5000 Morgen. De kelder is er nog. Een 17^e eeuwse gevelsteen herinnert aan de schenking die niet doorging en heeft mogelijk ook al in de oude en waarschijnlijk eveneens in dat jaar gestichte arbeiderswoning gezeten.

De hoek van de Eerste Wijk (Hoofdstraat) met het Noordse Opgaande (Willemskade), waar we binnen een gracht de percelen en gebouwen van Venendal getekend zien. We zien weergegeven:

861: laan of weg. 862: tuin. 863: huis, schuur, erf en huis. Het onderste pand is nu een museum. 864: weiland. 865: hakbos.

Een tekst van 17 augustus 1668 spreekt van een stuk land dat doorloopt “noordwaarts tot aan de allee van de heer Schaep.” Een allee is een laan, een weg met bomen aan de zijkanten. Een poort en een poorthuis hebben alleen zin als het gaat om een afgesloten stuk grond. De gracht om het gebied zal er dan ook al vroeg zijn geweest en is mogelijk naar het zuiden verlegd toen het poorthuis erbij kwam. Met de vermelding van de allee erbij weten we zo zeker dat in 1668 het landgoed al bestond zoals we dat afgebeeld vinden op de oudste kadastrale kaart. Omdat Hendrik Schaep in augustus 1668 al een tijdje overleden was kunnen we er gerust van uit gaan dat ‘zijn allee’ al veel ouder was. De situatie van de kaart zal vrij snel na 1662 tot stand zijn gekomen.

In september 1647 nam Hendrik Schaep tal van Overijsselse lenen over van zijn toen overleden grootvader Henrick Schaep. Zijn aandeel in de venen op het Hooge Veen groeide tot 200 morgen toen hij de 100 morgen veen overnam van ds.Boekenberch van Zuidwolde. Schaep overleed in januari 1668. Venendal werd verkocht, als onderdeel van een failliete boedel. Een beschrijving van het herenhuis vinden we in de Oprechte Haerlemse Courant van 1668: “Op den 27 Mey, Oude-stijl sal in de Drenthe, 3 Uren boven Meppel, op 't hooge Echtinger Veen, verkocht werden, een groot, nieuw en welbetimmert Huys, genaemt Veenendal, met sijn Hoven, Boomgaert en Wey-landen, en daer by 200 Morgen Veenen, met veel Privilegien en Vryheden. De Conditien sijn te sien tot Amsterdam, by Jeronimus de la Croix, Makelaer.” De nieuwe eigenaar werd Ritmeester Hendrik van Echten. Hendrik van Echten had zelf ook financiële problemen en kon Venendal alleen kopen met een borg. Dat was Jan Andries de Vriese, die de grond ten zuiden van Venendal had gekocht. Terwijl de advertentie sprak van een ‘nieuw en welbetimmert Huys’ was de realiteit dat er flink wat reparaties moesten worden uitgevoerd voor Venendal weer goed bewoonbaar te maken was. Toen kwam daar ook nog de oorlog van 1672 overheen. Venendal werd betrokken door de Münsterse troepen. Een overlevering, vastgelegd door Jan van der Veen Azn., verhaalt van het pand:

“Tijdens Munsters bisschop Coevorden bezet hield en Groningen belegerde, stroopten ettelijke zijner benden het omliggende land van Drenthe af. Een dier benden, volgens de een 34, volgens de ander 50 ruiters sterk, rukte Hoogeveen binnen, en nestelde er zich in (...) huize ‘Veenendal’. Met ontroering en vrees zag men de vijand daarvan bezit nemen, en weldra bleek het, dat die vrees niet ongegrond was. De nieuwe bewoners huisden er als echte kwelduivels. (...) “Eerst toen de dolle bisschop zijn hoofd voor Groningen stiet (28 augustus 1672), daagde er ontzet. Een detachement Staatse troepen, 150 man sterk, marcheerde Hoogeveen binnen. Terwijl dit plaats had, beging een der bisschoppelijke ruiters de onvoorzichtigheid, om op de voorbijtrekkenden te vuren, 't welk onmiddellijk ten gevolge had, dat de Staatse soldaten Veenendal omsingelden; er met onstuimig geweld binnendrongen, en allen, die ze er vonden, over de kling joegen. De bevelhebber der Munsterse bende hieuw men in vieren en wierp zijn verminkte en afgehouden leden in de vijver of ‘weijert’ achter het huis Veenendal. Sedert die tijd – zegt het volksverhaal – plagt het daar ontzettend te spoken.” De troepen hadden het pand volledig uitgeleefd. Dat zal het moment zijn geweest dat een nieuwe eigenaar van het koetshuis zijn hoofdhuis maakte en het oude hoofdgebouw als boerderij in gebruik nam. De situatie die we kennen uit de 19^e eeuw.